

Posudek diplomové práce Bc. Patrika Bulaka
Spánek a snění v českém obrazu světa
Posudek vedoucí práce

Předmětem své diplomové práce – reflexí různých aspektů spánku v češtině – se autor zabývá již déle, a ještě delší zkušenost má se zvoleným teoretickým a metodologickým zázemím: je to zkoumání jazykového obrazu světa a kognitivní přístupy k sémantice, především výzkumy metafory a metonymie a jejich vztahů. Kromě takto orientované práce bakalářské (o obrazu dechu a dýchání v češtině) již publikoval odbornou studii (o metaftonymii), druhá (písemná podoba vystoupení na mezinárodní studentské konferenci INTERFACES) je v tisku.

Položíme-li vedle sebe bakalářskou a diplomovou práci P. Bulaka, je jasně patrný posun v teoretickém i metodologickém zakotvení té pozdější, jistě i vlivem druhého studijního oboru diplomanta – obecné lingvistiky. Výchozí literatura z kognitivní lingvistiky je mnohem bohatší a diverzifikovanější, diplomant ovšem hlavně dokáže zmiňované zdroje vzájemně propojit. Usouvzátaňuje také dobře teoretickou část práce (s. 3–8, 9–28) s vlastní analýzou a interpretací jazykových dat. Autor si klade otázky se znalostí kontextu a ví o možných úskalích práce, resp. uvažuje též o případných výtkách, jimž by mohla být vystavena. Snaží se v tomto ohledu ukázat, že možným empirickým nebo korpusovým výzkumům by měla předcházet solidní a co nejpoučenější analýza jazykových, resp. v pojetí J. Bartmiňského systémových dat, a ovšem pak i jejich syntéza. Právě o tu se ve své koncizní, logicky vystavěné práci diplomant pokouší – a také k ní dospívá.

Vychází z fenomenologické reflexe spánku a bdění (prožitek spánku – I. 1, projevy spícího člověka – I. 2), naivní obraz spánku při tom adekvátně usouvzátaňuje se základními vědeckými poznatky z oblasti neurologie. Velmi zdařile shrnuje kulturní souvislosti zkoumané pojmové oblasti (zejm. propojenost spánku a smrti), které jsou sdíleny ve středoevropském prostoru (mytologie, pohádky). V teoretickometodologické kapitole (s. 9–28) diplomant charakterizuje svá kognitivnělingvistická východiska: soustřeďuje se přitom na pojetí významu a jeho popisu, na otázky jazykového obrazu světa a zkoumání významových konotací, a konečně na současné teorie metafory a metonymie jako základních konceptualizačních mechanismů. Otázek se tu nabízí dost a dost, omezím se jen na jednu formulaci k diskusi: „Charakter jazykového obrazu určité pojmové oblasti ..., tj. představy o jisté části světa, tedy dedukujeme na základě jazykových dat“ (s. 17). Zamýšlím se nad výrazem „dedukujeme“ – v lublinské sémantické škole se hovoří o rekonstrukci jazykového obrazu světa.

Pokud jde o metaforu, jedna z otázek je pro mě spojena s její jednosměrností – nemyslím, že by z uvedené Lakoffovy a Johnsonovy formulace vyplývalo, že „pojmový přenos mezi danými pojmovými oblastmi je vždy možný pouze jedním směrem“ (s. 23). Autoři poukazují spíše k prototypové podobě metafory. Sám diplomant se mezi pojmovými oblastmi SPÁNEK – SMRT setkává s metaforickou konceptualizací obousměrnou (s. 57), ale těžko říci, zda jde o situaci natolik výjimečnou (srov. např. konceptualizace tematizované E. Górskou ŽIVOT JE HUDBA – HUDBA JE ŽIVOT). To by vyžadovalo další výzkum (dalších oblastí). Velmi zdařilá je subkapitola o interakci mezi metaforou a metonymií – diplomant je zřejmě jediný, kdo tzv. metaftonymii v českém kontextu vykládá a ukazuje (alespoň v náznaku) na českém materiálu.

Třetí a čtvrtá kapitola představují dvě (vzájemně provázané) výzkumné sondy do sémantické oblasti spánku: vedle té zaměřené na metafory a metonymie spojené se spánkem (IV) provádí autor podrobnou lexikálněsémantickou analýzu směřující k rozboru a interpretaci polysémické významové struktury centrálního lexému *spát* (resp. – v jiné perspektivě – struktury pojmu SPÁT). Tu pokládám za velmi jemnou, promyšlenou a celkově dobře zvládnutou. Autor postupně analyzuje a komentuje slovníková hesla (dobře) vybraných

lexémů (lexém *spát* a jeho prefigáty, *dřímat*, *usnout*, též *bdít* a *budit* a jejich prefigáty) a na jejich základě vyvozuje základní strukturu spojenou se sémantickým potenciálem slovesa *spát*. Ta je znázorněna v podobě grafu, v jehož centru je umístěn prototypický („základní“) význam a ten obklopují tři významy metonymické (zkráceně „lokace“, „soulož“, „neaktivita“) a jeden metaforický („smrt“); význam neaktivity pak dává vzniknout další extenzi, metaforické (srov. *zaspát dobu*)

Moje hlavní otázka se týká právě tohoto schématu. Přivádí mě k ní úvaha, zda význam „souložit“ polysémního lexému *spát* (*s kým*) není spojen metonymickým vztahem vedoucím primárně nikoli z prototypového významu („setrávat ve spánku“), jak je znázorněno ve schématu, ale z profilu (a potažmo významu) „lokace spánku“ (tj. *spát kde*). Snad i o této možnosti diplomant původně uvažoval? – Srov.: „Se spánkem, resp. jeho lokací (postelí), v neposlední řadě kulturně souvisí rovněž tělesný akt soulože“ (s. 7) nebo spojování soulože s lokací spánku v pojednání o „čistých“ metonymiích (s. 47). Vylučuje diplomant navrženou možnost? (A jakými argumenty lze to či ono stanovisko podpořit?) Jak by se případně změnilo grafické znázornění sémantického potenciálu slovesa *spát* (s. 46), je nabíledni.

Čením si toho, že se diplomant ve svém výzkumu dokázal uvážlivě omezit: jednak co do analyzovaného materiálu, jednak co do okruhu výzkumných otázek. Je však patrné (např. i z řady poznámek pod čarou – je jich více než stovka), že si je vědom širokého kontextu svého zkoumání i mnoha možností, které se v něm nabízejí. Ráda bych se proto zeptala, který problém by v této své výzkumné fázi pokládal za hodný dalších úvah či výzkumů. (Ať už se to týká zvolené sémantické oblasti, anebo problémů teoretických.) V přiměřeně redukované podobě by si práce (resp. její vybraná část) zasloužila publikaci.

Text se velmi příjemně čte, autor promyslel jeho strukturu i co do estetických parametrů – každá kapitola je uvozena mottem apod. – a vložil do něj řadu zajímavostí mezioborového charakteru i drobných nápadů a postřehů k různým aspektům spánku v češtině. Formulace jsou většinou kultivované a přesné – výjimek je málo. (Zmínila bych snad jen dvě formulace, které by si zasloužily upřesnění, jednak v pozn. 46 na s. 21 nedomyšlené vyjádření o vztahu metafor a textových konotací a v pozn. 38 na s. 18 o panchronii.)

Po stránce technického a edičního zpracování je práce v pořádku, nedostatky (interpunkce, literární chyby apod.) jsou ojedinělé.

Závěr: Diplomovou práci Bc. Patrika Bulaka pokládám za zralý, kvalitní, dobře napsaný text, který je důkazem o autorově samostatném uvažování i solidním odborném potenciálu. Práce splňuje všechny podmínky, aby mohla být doporučena k magisterské obhajobě. Navrhované hodnocení: výborně.

Doc. PhDr. Irena Vaňková, CSc., Ph.D.
Ústav jazyků a komunikace neslyšících
FF UK Praha

V Praze 15. 6. 2016